

ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОГО ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ДІЛОВОЇ ГРИ

У статті розкриваються теоретичні аспекти педагогічної іміджелогії; аналізуються стадії формування продуктивного іміджу вчителя початкових класів; розглядається роль ділових і рольових ігор та вправ у процесі формування іміджу вчителя початкових класів.

Ключові слова: імідж, педагогічна іміджелогія, імідж учителя початкових класів, рольова гра, ділова гра, Я-концепція вчителя.

Актуальність дослідження визначається тим, що стрімкий розвиток сучасної педагогічної освіти характеризується з одного боку сформованими в радянські часи традиціями й, з іншого, – сучасними вимогами, які освіта XXI століття висуває перед педагогами. Особливої уваги в цих умовах заслуговує формування іміджу майбутнього вчителя, оскільки саме педагоги мають бути своєрідним еталоном, взірцем для молоді, тому вчителю потрібно бути не тільки фахівцем високого рівня, а й вишуканою, вихованою людиною, тобто дотримуватись певного іміджу. Формування іміджу відбувається завдяки активній, усвідомленій і цілеспрямованій діяльності суб'єкта іміджу, спрямованій на самопізнання, самовираження й самовдосконалення в індивідуальному, особистісному й професійно-діяльнісному аспектах. Найбільше це стосується вчителів початкових класів, адже молодші школярі часто переносять своє ставлення до вчителя, його іміджу, поведінки, манер, на всю школу, або й систему навчання загалом. Доведено, що імідж учителя початкових класів впливає на процес становлення особистості молодшого школяра.

У зв'язку з цим актуалізується роль нової галузі теоретичного й прикладного знання, такої як іміджелогія. Об'єктивними умовами її актуалізації в сучасному суспільстві виступили: по-перше, теоретична значущість – це не розробленість основних умов і закономірностей формування іміджу, його структурних компонентів, а також використовуваних при цьому засобів і методів. По-друге, це практична корисність іміджелогії, що зумовила її надзвичайну популярність у різних сферах людської діяльності й професійний попит.

Проведений аналіз наукової літератури (М. Варданян, Д. Журавльов, А. Калюжний, С. Квілліам, Т. Кулакова та ін.), дозволив говорити про появу нової самостійної галузі іміджелогії – педагогічної іміджелогії.

Педагогічна іміджелогія дозволяє розглянути педагога та його діяльність у новому аспекті, в її рамках імідж учителя розглядається як продукт особливої діяльності зі створення або перетворення іміджу, як результат прикладання цілеспрямованих професійних зусиль [8].

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати методику формування продуктивного іміджу вчителя початкових класів засобами ділової гри.

Продуктивний імідж педагога має ряд особливостей, що дозволяють говорити про нього як про відособлений механізм соціальної перцепції:

1) імідж – це спеціально конструйований образ для потенційних учнів і всіх учасників цілісного педагогічного процесу, що повинен відповідати їхніми очікуваннями й потребам [3];

2) в іміджі з самого початку, по суті, задається: схематичність і неповнота, а також позитивна спрямованість емоційного оцінювання. Позитивна оцінка, властива іміджу, вкрай важлива, тому що є запорукою стійкості підтримки в кризових ситуаціях і гарантією успіху в педагогічній діяльності;

3) імідж педагога відіграє провідну роль при опосередкованому спілкуванні великих груп людей, коли основним джерелом інформації про освітню установу, школу або конкретного педагога є засоби масової комунікації та інформації.

З урахуванням всього сказаного, можна вивести таке соціально-психологічне визначення іміджу вчителя: імідж – це символічний образ суб'єкта, створений у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога з учасниками цілісного педагогічного процесу [1].

У педагогічній науці більш вживаним є таке визначення іміджу вчителя, як – експресивно пофарбований стереотип сприйняття образу педагога в уявленні колективу учнів, колег, соціального середовища, у масовій свідомості.

Зауважимо, що при формуванні іміджу педагога, існуючі якості органічно переплітаються з тими властивостями, які приписуються навколишніми людьми. Імідж є найбільш ефективною формою подачі інформації, що в змозі обійти наявні в кожній людині різноманітні фільтри. Звідси й виникає ідея іміджу як публічного або зовнішнього Я людини, що досить часто може відрізнитися від її внутрішнього Я. Образ вчителя – це його портрет, який він показує навколишньому світу. Образ повинен працювати на нього, а не проти нього. Отже, з усього набору особистісних характеристик вчитель повинен відбирати ті, які, безсумнівно, будуть позитивно оцінені навколишніми.

Особистісний імідж вчителя розглядається нами як сполучення ряду внутрішніх і зовнішніх факторів, його складових – самоіміджу, сприйманого іміджу і необхідного іміджу. Така типологія відображає погляд на імідж із різних позицій – з боку свого Я й з боку інших, з боку реалій і з боку бажань. Розглянемо ці складові більш докладно:

1) самоімідж заснований на минулому досвіді й відображає нинішній стан самоповаги. Якщо ми хочемо, щоб нас поважали, ми повинні спочатку пова-

жати самі себе. Власне, вся психотерапія здебільшого працює на цьому рівні відновлення довіри до самого себе, до того, який аспект своєї особистості треба любити й плекати, а не грасувати [5];

2) сприйманий імідж – це те, як бачать нас інші. Природно, що ця думка може відрізнятись від попередньої. Ми часто не знаємо, як насправді до нас ставляться, як дійсно про нас відзиваються [5];

3) необхідний імідж пов'язаний з конкретними професіями, які визначають їх певні іміджеві характеристики. У ряді випадків цьому допомагає тип й форма одягу, зовнішній вигляд [5].

В основі змісту іміджу лежить Я-концепція суб'єкта-прообразу іміджу. Відповідно, на першій стадії алгоритму формування продуктивного іміджу діяльність суб'єкта-прообразу спрямована на його власну Я-концепцію. Це діяльність рефлексії, спрямована, зокрема, на сприйняття й усвідомлення суб'єктом того, як його сприймають інші, порівняно з власною Я-концепцією суб'єкта й оцінкою, що впливає з цього зіставлення, з метою виявлення в ній внутрішніх протиріч. Можна виділити наступні детермінанти, наявність яких забезпечує успішне виконання першої стадії алгоритму продуктивного іміджу [6]:

- розуміння об'єктивного змісту власної Я-концепції в її співвідношенні з ідеальним Я та образом себе в інших, виявлення протиріч в змісті цих конструктів, бачення реалістичних шляхів їхнього вирішення;

- перехід від вираження в іміджі тільки індивідуальних характеристик суб'єкта іміджу до вираження особистісних і суб'єктно-діяльнісних характеристик, що веде до ускладнення й збагачення структури й змісту іміджу;

- розвиток здатності вираження суб'єктивного змісту іміджу за допомогою системи символів, що мають суспільно-культурну природу;

- здатність суб'єкта адекватно відображати в іміджі зміст власних рефлексивних трансформацій у процесі індивідуально-професійного розвитку, що забезпечує динамізм, гнучкість іміджу.

Наслідком успішного виконання цієї стадії стає можливість здійснення наступної стадії формування продуктивного іміджу – створення ідеального образу себе для інших, який являє собою не що інше, як ідеальну модель майбутнього іміджу. Планований образ себе для інших повинен бути, з одного боку, результатом мінімізації протиріч, по-перше, між елементами Я-концепції (реальним і ідеальним Я), по-друге, між Я-концепцією, з одного боку, і образом себе в інших, - з іншого. Окрім того, цей образ повинен відповідати Я-концепції суб'єкта-прообразу, бути максимально насиченим індивідуалізуючими характеристиками.

Змістом наступної стадії алгоритму продуктивного іміджу є вибір іміджеутворюючих символів, що максимально адекватно виражають ідеальний образ себе для інших, сформований на попередньому етапі. Оптимальний вибір іміджеутворюючих символів передбачає не тільки високий рівень включеності суб'єкта в культуру соціуму, що забезпечує вільне володіння семантикою культурних символів і їхнє адеква-

тне використання для вираження іміджевих змістів, а також високий творчий потенціал [4].

З початком реальної іміджевої взаємодії включається четверта стадія алгоритму продуктивного іміджу. Якщо першу (рефлексивну) стадію можна охарактеризувати як попередню, підготовчу, то друга й третя стадії разом становлять фазу створення іміджу як образу себе для інших, то з четвертої стадії алгоритму наступає фаза власне формування іміджу.

Основний зміст четвертої стадії алгоритму формування продуктивного іміджу становить діяльність суб'єкта-прообразу щодо корегування свого іміджу шляхом вирішення протиріч, що проявляються внаслідок пред'явлення створеного суб'єктом ідеального образу себе для інших сприймаючих суб'єктів, виявлених та усвідомлених суб'єктом [3].

Таким чином, продуктивна іміджеутворююча діяльність не обмежується процесами соціальної перцепції й комунікації, а передбачає активну й цілеспрямовану роботу суб'єкта іміджу по перетворенню своєї Я-концепції й розвитку особистісних якостей. У цьому процесі важливу роль відіграють такі засоби формування продуктивного іміджу вчителя початкових класів, як рольові і ділові ігри.

Для реалізації цілей експериментальної роботи з формування продуктивного іміджу в майбутніх учителів початкових класів ми розробили й запровадили в навчально-виховний процес спецкурс "Продуктивний імідж майбутнього вчителя", в ході якого активно використовували сучасні педагогічні технології, елементи театральної педагогіки, ділові й рольові ігри. Ігри, вправи та інші педагогічні методи та засоби мали на меті сформуванню в студентів уявлення про власний імідж; дати змогу учасникам побачити себе очима інших людей; усвідомити власний "образ Я" як професіонала-педагога; сформуванню продуктивний імідж майбутнього вчителя; створити позитивний особистісний настрій, що забезпечує зміну поведінки й становлення Я-концепції майбутнього вчителя початкових класів.

Наведемо приклад: практичне заняття "**Конструювання зовнішнього іміджу**". Методи навчання: робота у малій групі, індивідуальна робота.

Завдання для виконання: Опис завдання: 1) Яка мета Вашого зовнішнього іміджу? 2) Опишіть Ваш зовнішній імідж (назва Вашого образу, особливості одягу – стиль, кольорова гама; зачіска, наявність аксесуарів); 3) Який результат Вашого зовнішнього іміджу? 4) Презентуйте Ваш конструкт зовнішнього іміджу колегам по групі; 5) Заповніть форму звітності для завдання.

Форма звітності для завдання

Мета вашого зовнішнього іміджу	Опис зовнішнього іміджу	Результати вашого зовнішнього іміджу

Заняття на тему "Я – професіонал".

Мета: 1) формування позитивних особистісних сил, що забезпечують зміну поведінки; 2) психологічне забезпечення умов розвитку іміджевої та інтелектуальної гнучкості майбутнього вчителя.

Я живу для... Продовжіть фразу "Я живу для...". На аркуші ватману намалюйте символ, що виражає дане гасло. Через якийсь час проаналізуйте отриманий результат, спробуйте усвідомити, що змінилося, що ви відчуваєте "тут і зараз".

Гра "*Мрійник, критик, реаліст...*". Кожен учасник веде монолог із трьох позицій, пробуючи перевести мрію в реальні можливості. Наприклад:

- мрійник: "Я мрію досягти або мати...";

- критик: "А що ти для цього робиш? Ти ледачий" тощо;

- реаліст: "Я можу...".

Робота йде в парах, де один учасник проходить три позиції, а другий допомагає йому вийти за реальні дії. Потім йде зміна позицій.

Гра "*Ми з тобою схожі тим, що...*". Учасники вишиковуються у два кола – внутрішній і зовнішній. Кількість учасників в обох колах повинна бути однаковою. Учасники зовнішнього кола говорять своїм партнерам фразу, що починається зі слів: "Ми з тобою схожі тим, що..." (наприклад: "Ми з тобою схожі тим, що живемо на планеті Земля, або працюємо в одній школі" тощо). Учасники внутрішнього кола відповідають: "Ми з тобою відрізняємося тим, що..." (наприклад: "Ми з тобою відрізняємося кольором очей, тембром голосу тощо). Потім за командою ведучого учасники внутрішнього кола пересуваються, змінюючи партнера. Процедура повторюється доти, поки кожен учасник внутрішнього кола не зустрінеться з усіма учасниками зовнішнього кола.

Ігрова вправа "*Самоаналіз*". Кожен учасник одержує аркуш паперу й ділить його на чотири частини. Дается наступна інструкція: "Дайте 10 відповідей на запитання: "Хто я такий?". Потім запишіть відповідь на питання: "Як, на твою думку, охарактеризували б тебе близькі?" (вибери когось конкретного). Тепер склади аркуш так, щоб запису не було видно й передай сусідові ліворуч. Йому потрібно записати в стовпчику, що залишився, 10 відповідей на питання: "Яка та людина, що дала тобі цей аркуш". Те ж робить сусід праворуч".

Ігри: 1) "*Катастрофа корабля*". Учасники гри потрапляють в екстремальну ситуацію. Наприклад:

"Корабель йде на дно. Уцілілих на плоті в океані людей більше, ніж реально на ньому можуть вижити". Знайти рішення проблеми (обговорення);

2) "*Паровозик*" (мета: рефлексія індивідуального стилю діяльності відомого або ведучого). Формуються групи по 3 людини. Учасники стають один за одним, створюючи паровоз: перші 2 людини закривають очі, завдання третьої – провести свій потяг, не зіштовхнувшись з іншими. По команді ведучого "паровозик" зупиняється, відбувається зміна учасників, і так кілька разів, щоб кожен побував у ролі відомого й ведучого;

3) "*Руки*" (мета: прогнозування поведінки учасників гри). Учасники групи стають у коло пліч-о-пліч. По колу вони передають м'яч. Ведучий у центрі кола повинен вгадати, у кого перебуває м'яч. За допомогою команди "Руки". Той, кому ведучий говорить: "Руки", повинен їх показати. Якщо в нього м'яч, то він стає ведучим;

4) "*Радистка*" (мета: формування групової згуртованості). Учасники групи беруться за руки. По команді ведучого передається телеграма за допомогою потиску руки. Якщо ведучий посилає телеграму вправо, то в результаті він повинен одержати потиск руки ліворуч. Чим швидше дійде телеграма, тим більш згуртована команда.

Наприкінці занять проводились дискусії, наприклад: 1) дискусія на тему "Я – професіонал" (мета: дати учасникам групи можливість узагальнити отримані знання й вийти на усвідомлення своєї зміни в плані особистісного й професійного росту); 2) дискусія на тему "Професійні якості педагога третього тисячоліття" (мета: дати учасникам групи можливість зрозуміти, яким чином теоретичні ідеї можуть бути реалізовані в їхній професійній практиці). Дискусії проводились в студентській групі з залученням викладачів.

Висновки. Результати впровадження спецкурсу "Продуктивний імідж майбутнього вчителя" засвідчили, що студенти які його відвідували, почали більш свідомо й розважливо ставитись до власного іміджу. Майбутні вчителі зрозуміли, що формування продуктивного іміджу не обмежується тільки зовнішніми аспектами (манера спілкування, поведінка, зовнішній вигляд тощо), а й, перш за все, це активна робота по перетворенню своєї Я-концепції й розвитку особистісних моральних, духовних якостей, естетичного вдосконалення. Саме морально-етична, духовна складова продуктивного іміджу майбутнього вчителя початкових класів є предметом наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Варданян М.Р.* Влияние имиджа педагога на психологическое здоровье школьников / Варданян М.Р. // Журнал прикладной психологии. – 2006. – № 6 – 1. – С. 45 – 53 (1,04 п.л.).

2. *Исаев И.Ф.* Профессионально-педагогическая культура преподавателя: [учебное пособие] / И. Ф. Исаев. – М.: Академия, 2004. – 208 с.

3. *Калюжный А.А.* Педагогическая имиджелогия: [учебное пособие для студентов вузов] / А.А. Калюжный. – Алма-Аты: Научно-издат. центр "Гылым",

2004. – 200 с.

4. *Калюжный А.А.* Психология формирования имиджа учителя / А.А. Калюжный. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2004. – 222 с.

5. *Калюжный А.А.* Социально-психологические механизмы построения имиджа / А.А. Калюжный // Вестник Государственного университета управления. Серия Социология и управление персоналом. - № 2 (13). – М., ГУУ, 2005. - С. 15-19.

6. *Калюжный А. А.* Теоретико-методологические

предпосылки исследования имиджа личности / А. А. Калюжный // Вестник Государственного университета управления. Серия Социология и управление персоналом. - № 3 (14). – М., ГУУ, 2005. - С. 71-81.

7. *Квиллиам С.* Тайный язык жеста и взгляда / С. Квиллиам. – М.: Ниола-Пресс, 1998.

8. *Кулакова Т.Б.* Коммуникативный имидж как основа профессиональной деятельности будущего педагога / Т.Б. Кулакова // Наука і Освіта. – 2010. – № 2. – С. 98-102.

9. *Люшер М.* Сигналы личности: Ролевые игры и их мотивы / М. Люшер. – Воронеж: НПО МОДЭК, 1995;

10. *Максимова Г.П.* Коммуникативная культура преподавателя и ее развитие в профессиональной деятельности: дис. ... канд. пед. наук / Г.П. Максимова. – Ростов н/Д, 2000. – 179 с.

11. *Трофимова Г.С.* Структура педагогической коммуникативной компетенции (методологический аспект): монография / Г.С. Трофимова. – [2-е изд.]. – Ижевск: Купол, 2000. – 90 с.

Подано до редакції 03.04.13
